Protokoll

Leidandmed	EAA.3367.1.4
Kaader	10,11,12,13,14,15,16
Daatum	09.09.1863
Protokolli number	138
Protokolli teema	9. Sõim ja vägivald; 14. Suhted kõrgemate kohtutega. Kriminaalasjade algatamine.
Märkused	

Kohtumehed			
Eesnimi	**Perekonnanimi**	**Täisnimi**	**Roll**
Karl	Zimmer		Peakohtumees
Werdi	Leinus		Abikohtumees
Märt	Lüüs		Abikohtumees
Märt	Essajas		Abikohtumees
Andrus	Koemetz		Kohtumees

Sel 9 Septbr. 1863. Ollid koon. Kõik kohtomehhet.

Sest, et rahwa sean se jutt kuulda olli, et Hiskias Damberk henda naise Marril, keddast 2mal Junil 1863 mõtsan, ni kui Werro maakohtole kirjutetu sai, koolnu loiti, essi olle otsa teinu, saiwa need Hiskia sullaset, kes sedda jutto koige enne ollid wäljateinu, seija kohto ette kutsutu ja se assi perra nõutu.

Eddimält sai sullane Meos Koch, kes sell korral, kui ta selle asja perrast Werro kohto ette olli tallitedu, kohtomehhe Andrus Koemetzale olli üttelnu: "kui ma tõttet kõnnela, jäs Hiskias kinni, kui ma agga wõltsin, päses ta wallale." ette kutsutu ja küsitu, kas temma sedda Andrus Koemetzale om üttelnu, mis päl ta wastutas, et se õige om. Nüüd sai Meos küsitu, mis perrast temma siis arwab, et Hiskias kinni olles jänu, kui ta olles tõttet kõnnelnu, ja kuis temma sedda arwata woib, et Hiskias henda naise om tapnu?

Wastutas Meos. Temma suggugi sedda ei olle üttelnu, et Hiskias naise tapja om, ja ei ütle sedda ka parhilla mitte, enne arwab, ette Hiskias olles kinni jänu, kui ta koik olles kõnnelnu, mis ta teab. Sai Meosel kästu koik kõnnelda, mis temma sest asjast teab, ja wastutas temma: "Hiskias olle henda naisega paigal tüllin ollnu ja alwaste temmaga ellanu, ja om ka Meose wasto üttelnu: "ta naine om ni kui mädda minnu luide sissen, ei tea kuis ma tast wallale peas sama." Sel päiwal, kui ta naine errakaddunu, om nemmad jälle tüllitsenu, sullane Pärt Kass om hobbosega töö mant koddo tulnu ja om tahtnu Perremehhe Hiskia kässu päl sedda hobbost ruhja man joota. Perrenaine Marri om sedda näinu, om Pärti witsaga lönu ja ei olle lasknu joota, sest et tal lehma jook ruhjan om olnu. Selle päl om Hiskias naist koa läwele mahha lönu, ja om essi hobbost jootnu. Naine Marri om siis üttelnu, et ta kohtomehhe mannu kaibama lähhab ja om mõtsa lainu sinnapoole minnema. Hiskias om temmal agga mõnne 100 sammu takka perra läinu mõtsa. Perran

sedda ei olle temma Marrit enne näinu, kui tõisel homminkul, kui temma eddimält kooljat lõidnu. Siis om Hiskias ka temmale kõige tõiste sullaste kuuldes üttelnu, et temma Wõrrun peab ütlema "naine olle mõtsa lehmale haino tooma lainu", temma olle ni ka moisa wallitsajaga kokko kõnnelnu. Peale selle ütles Meos weel, et temma tõise sullase Pärt Kassi kaest kuuldnu, et Hiskias olle, arwata 1 tund aega perran sedda, kui ta naisega mõtsa läinu, mõnni 15 sammu sält kottalt, kus naad teisel hommikul kooljad löidnu, mõtsast tahtnu wälja tulla, kui ta agga Pärti, kes tan nurmen kündnu, näinu, om temma taggasi pördnu ja teed möda koddo läinu.

Siis olle Hiskias, kui nemmad tõisel hommikul kõik mõtsa läinu Marrit otsma, ja jo 3masti läbbi otsitu olnu Meosele üttelnu: "minne sinna siit kottalt ja otsi ni mõnni 15 sammu teeweerest kõrwal mõtsa sisse, ja kui sa tedda lõijat, siis oika meid ka mannu." ja Meos om tedda ka sel tähhendu paiga päl lõidnu kõttuli mann ja wöö ümber kaala. Hiskias om tedda agga ni kui ta mannu tulnu, ümbrepöördnu, et Meos temmal kül üttelnu, et temma ei pea tedda enne putuma, kui kohtomees mannu tulleb.

Siis om weel Kautsi Karli poeg David Wallner Meosele kõnnelnu, et David om mõtsan sel korral wasto tulnu ja om nainu, et Hiskias om tahtnu henda naist koddo pole weddada.

Muud temma ei tea middagist kõnnelda ja ei olle temma sedda Wõrrun selle perrast mitte kõnnelnu, et siis paljo kohtokäimist saab ollema.

Sai Pärt Kass ette kutsutu ja küsitu, mis temma sest asjast teap ja wastutas temma koik sedda samma, mis Meos Koch jo enne olli kõnnelnu, tunnistas ka, et temma nainu, kui Hiskias sält kottalt, kus ta koolja perrast loiti, tahtnu mõtsast wälja tulla, kui ta Pärti agga näinu, om ta taggasi pöördnu mõtsa, ja om teed möda koddo pole läinu. Perrast om Hiskias sinna nurme tulnu, kus Pärt kündnu ja om küsinu, kas ta ei olle Perrenaist näinu, mis päl temma wastutanu, et ei olle näinu. Toisel hommikul om Hiskias üttelnu, et temmal om unnes õetu, et ta naist liggidale peab otsma, kaugel temma ei olle." Sedda om ta ka kuuldnu, et Hiskias Meosel üttelnu, "ta naine om ni kui mädda minnu luide sissen, ei tea, kuis ma tast wallale (päses) peas sama" ja siis om Hiskias temma hendal üts näddal enne sedda, kui ta naine surma sai, Weskikoan, kus naad kattekeske kiwwi zagganu henda naisest üttelnu "minna ollen temmaga ni kui wõrgu sissen, kuis ma tast wallale päses." Rijelnu olle Hiskias henda naisega allati.

Ütles kohtomees Werdi Leinus, Tiksi Peter Treymuth olle temmale kõnnelnu, et Hiskia sullane Pärt Kass Petrele üttelnu: "kui meie nüüd ütte wisi päl sedda Hiskiat siit erra sasi, siis saas ta weski meile."

Sai Pärt küsitu, kas temma sedda om Tiksi Petrele üttelnu, agga temma ütles se wõlts ollewat.

Hiskia kolmas sullane Peter Kass (Pärti welli) sai ette kutsutu ja ütles: Sel poolpaewal, kui ta naine kaddunu, ei olle temma seni kui launini koddo olnu, siis om temma koddo tulnu, sönu, ja welle Pärdiga nurme kündma läinu, sinna olle Hiskias tulnu ja kusinu, kas ta perrenaist om näinu. Kui teised tõisel hommikul Marrit oitsma läinu, oma ta kül ka ütten läinu, om agga perrast teistest mahha

jänu ja koddo läinu. Sedda om ta kül ka kuuldnu, kui Hiskias nende tõiste sullastel om üttelnu "erra teie Võrrun teiste kõnnelge" kuis wisi Hiskias neid agga om oppanu kõnnelda, sedda temma ei tea. Temma om ennamiste wäljan töös olnu, ja ei olle Hiskia ja temma naise wahhel ilmaski tülli kuuldnu.

Moisa mõtsasaks Fanghaenel ütles, et Peter Kass olle temmale haina teggemisse man kõnnelnu "kui meid ka olles Werro kutsutu, kül meie olles ennamb üttelnu, kui ta wanna Meos," Peter wastutas agga, sedda mitte ütlenu ollewat.

Sai Hiskias Damberk ette kutsutu ja küsitu, kuidas se assi om olnu, ja mis perrast temma sel korral om ütlenu, et neil tülli ei olle olnut, ja et naine Marri mõtsa läinu lehmale haino tooma, mis ommeti õige ei pea ollema? Selle päl selletas Hiskias nida: et temma tol korral selleperrast ei olle sedda puhtast wälja selletanu, et ta henda sullane Meos Koch, kes wannaste ka om kohtomees olnu, om tal sedda nõu andnu, ni wisi kõnnelda, et siis wähhemb kohtokäimist saab ollema. Se om agga nida olnu: Eddimält om jo kapsta maa ülle tülli olnu, sullane Pärt olle sedda maad ni alwaste arrinu, et Marri kapstat ukka om läinu, to ülle om Marri wihhane olnu. Kui nüüd sullane Pärt hobbosega koddo tulnu ja om tahtnu temma kässu päl hobbost jootma minna, siis om Marri tedda witsaga lönu, Hiskias om tahtnu naise kaest witsa errawõtta, naad om moellembat witsa man tõmbanu, siis om Marri senna koa läwele mahha saddanu.

Siis om temma jälle akkanu Pärtiga kabsta maa ülle tüllitsema, Pärt om temmal ka alwaste ja roppuste wasta kõnnelnu ja om üttelnu Marril "Nisuggune rissu olgu siit majast kassitu." Selle sõnna päl om naine lubbanu kaibama minna, ja om mõtsa läinu kohtomehhe pole minnema. Hiskias ei olle agga tahtnu, et ta kaibama lähhäb ja om temmale perra läinu, mõtsan om temma tedda ka kätte sanu, temmaga illusti kokko kõnnelnu, tedda kä kõrwa wõtnu ja temmaga ütten koddo pole tulnu, säl om tal siis ka David Wallner wasto tulnu. Koddo pole minnen om naine tale kõnnelnu, et ta ikke tahhab sullase Pärti päl kaibata, ja kui naad jo weidikse maad koddo pole tulnu, siis om naine ütlenu: istume seija mahha ja kõnneleme siin weel, minna lähhen kõrwa kusele, ota sinna mind siin ni kauwa." To päl om naine puhma takka kusele läinu, Hiskias jänu tedda otama, agga temma ei olle ennamb taggasi tulnu. Hiskias õikanu tedda 2 korda, ei olle agga wastust sanu, to perrast om ta arwanu, et naine om henda ennegi sel wisil temma kaest errapetnu ja om siiski läinu kohtomehhe mannu kaibama. Sält om temma siis erra koddo lainu ja om sullaste käst, kes nurmen kündnu, küsinu, kas naad ei olle perrenaist nainu, agga nemmad ei olle näinu. Siis om temma tarre lainu ja sengi päl pikkali heitnu, kui jo oddak akkanu kätte tullema, siis om ta jälle wälja läinu naist oitsma, agga ei olle tedda kuskil lõidnu. (Enne kui tõisel hommikul Meos Koch tedda mõtsan lõidnu. Kui Meos Koch tõisel hommingul sedda kooljat lõidnu, om temma tedda kül ümbrepöördnu ja kui temma sedda wööd näinu, siis om temma hirmus errahiitnu.) Ni ütles Hiskias selle asja olnu. Päle selle ütles temma ka weel, et need sullaset tahtwa tedda sält weski kottalt erraäwitada, sedda om Peter Kass Perrajerwe Hindrik Kassile kõnnelnu, ja Pärt om Tiksi Petril üttelnu, peas meie enne ütte modu päl Hiskiat siit erra sama, siis saas ta weski meile.

Hiskias ütles ka weel, et sel poolpaiwal, kui ta naine errakaddi, om teiset maja naiset koik sauna läinu, ja kui kaddunu Marri kassu lats Liso Reiljan ihhu

allasti saunast wälja lainu ennast jerwe man uhtma, siis om ta lats Hiskia naist wärati man näinu. Lats om temmal üttelnu "tulle ka sauna, meie olleme koik saunan", mis päl Marri tale wastutanu, et tal essi tõisel pool jerwe saun olle. Sedda olle lats Liso Reiljan, ni kui ta sauna taggasi läinu, Liso Antonil ja Leno Ludsale, kes weel saunan om olnu, kõnnelnu.

Sai Hiskia kaest küsitu, kas temma om Pärtil ja Meosel neid sõnnu ütlenu "kus ma peas henda naisest wallale sama" ja kas ta om Meosele juhhatanu, kus kottal temma sedda naist piddi otsma, agga ütles Hiskias se koik wõlts ollewat.

Jäi sel paewal polel ja saiwat kõik üllesantu tunnistajat ka 11mal Septembris jälle seija tallitetu.

Sel 11mal September 1863. Ollid koon:

Pea kohtomees: Karl Zimmer

Abbi " Werdi Leinus

" " Märt Lüüs

" " Märt Essajas

Kohtomees Andrus Koemetz.

Sai lats Liso Reiljan, kes 11 aastat wanna om, ette kutsutu ja küsitu, kas nemmad igga poolpaewal saunan om käinu, ja wastutas lats, et kül olle käinu. Sai küsitu, kas naad sel poolpaewal, kui Marri errakaddi, ka saunan kõinu, ja kostis temma: Et temma om siis ka ikkes tõiste naistega saunan kõinu, ja kui temma Jerwe weere ennast uhtma läinu, om temma noor emma wärati man olnu, om Lisot sinna oikanu ja temma käst küsinu, kas noor issa minno ka otsis, kus päl temma wastutanu, et kül olle oitsnu. Lats om siis tedda ka sauna kutsnu, agga emma om üttelnu: "Ei tohhi minna koddo tulla, Pärt ajas mõtsa, minnol om essi jerwe takkan saun." ja selle sõnna päl om noor emma mõtsa pole läinu. Temma (lats) om siis sauna taggasi läinu ja om selle naise Liso Antonil ja tüttruku Leno Ludsale sedda kõnnelnu, nemmad olle ka wälja kaema tulnu, agga ei olle mitte nainu, et kül lats siis weel noore emma pääd mõtsa weeren näinu ja neile ka juhhatanu.

Leno Ludsa tunnistas: et sel poolpaiwa õddakul olnu temma lesk naise Liso Antoniga saunan ja lats Liso om wälja läinu ennast jerwe weerde uhtma, kui lats taggasi tulnu, om ta neile kõnnelnu, et noor emma wärati man temmaga kõnnelnu ja ütlenu latse kutsmisse päl, et ta sauna ei tulle "temmal om issi jerwe takkan saun" ja selle sõnna päl olle temma mõtsa pole läinu. Nemmad om kolmekeske weel wälja läinu kaema, lats om neile siis naitanu, kus kottal noor emma mõtsa weeren käinu, pää om weel latse ütlemisse perra nätta olnu, agga nende silma ei olle mitte juhtunu.

Sai Leno kaest küsitu, kas temma nende rijust ka middagist teab ja selletas Leno selle päl nida: Hiskia ja temma naise wahhel om kül mõnni kord tülli olnu, agga naad om ikke jälle erralepnu, agga naine Marri ja sullane Pärt Kass om paigal tüllitsenu. Sel poolpaiwal om neil kabstade perrast larm olnu, naine Marri om ütlenu, et, sest et Pärt selle kabsta maa om alwaste arrinu, om temma kabstad

ukka läinu, kus päl Pärt tedda nakkanu sõimama ja augutama. Selle päl om perrast ta hobbose jootmisse ülle wahhel riid olnu, nida kui jo teiset tunnistajat ka ollid selletanu, ja selletas Leno sedda nisammuti.

Sai Liso Anton sisse kutsutu ja selletas temma sedda sauna kui ka sedda riju asja nida sammuti kui Leno Ludsa.

Nüüd sai Hindrick Kass sisse kutsutu ja küsitu, kas Hiskia sullane Pärt Kass om temmale kõnnelnu, et tal teiste Hiskia sullastega nõu kokko om peetu, Hiskiat siit erra sata, siis saas se Saeorra weski nende welle Wabina Jaani kätte, ja wastutas Hindrick, et Pärt temmal middagist ei olle kõnnelnu ja temma sest asjast middagist ei tea.

Sai küsitu, kas Peter, Pärdi welli, tal wahhest om kõnnelnu, agga kostis temma ka to päl, et ei olle.

Sai Andrus Anzow, kes Hiskial olli kõnnelnu, et Hindrik Kass temmal ni wisi kõnnelnu, ette kutsutu ja küsitu, kas ta Hiskial om kõnnelnu, et temma sullast olle kurja nõu temma wasto kokko piddanu, tedda erraäwitada, et se weski neile ehk nende welli Wabina Jaani kätte saas. ja ütles temma kül eddimält, et tal meelde ei tulle, kui agga Hiskias, kes selle päl ette kutsuti temmale selletas, kuis wisi Andrus temmale Perrajerwe weeren kallapüüdmisse man sedda kõnnelnu, siis ütles Andrus kül õige ollewat. Nüüd olle tal ka meelde tulnu, Hindrick olle temmale ja temma Hiskial kõnnelnu. Kui temma sedda Hiskial kõnnelnu, om Hindrik ja Hindrike issa Pärt Kass ka man olnu ja sedda kuulnu.

Sai Hindrick Kass jälle ette kutsutu, ja tedda weel kord küssitu, kas Hiskia sullane Pärt Kass olle temmal sedda nimmetu jutto kõnnelnu ja kostis temma, et se kül õige om, need wellitset Pärt ja Peter Kass om ütlenu "mis temma wõras mees siin tegge, meil om nõu kokko peetu tedda äwitada, kui ta agga enne kohto alla saasi, kui ta selle Leemanni lesse naiseks wõttab, kui ta enne naise wõttab, siis ei aja tedda kegi ennamb siit erra, se om wannaste meide issa issa maja olnu, ja kui meie tedda erra saas, siis jääs se maja jälle meile."

Sai Hindrick kusitu, mis perrast temma sedda jo enne eddimätse küsimisse päl ei olle ütlenu, ja kostis temma, et Pärt Kass olle tedda pallelnu, et ta mitte ei pea kohto een sedda kõnnelema. Selle perrast om temma eddimält püüdnu wõltsida.

Sai Pärt Kass ette kutsutu ja küsitu, kas temma om Hiskiat ni wisi ähwardanu, kui tunnistajat wälja ütlenu, agga kostis temma, et suggugi ei olle kõnnelnu.

Sai Peter Kass ette kutsutu ja küsitu, kas temma om ähwardanu, agga ütles temma ka et suggugi ei olle sedda ehk tõist wisi selle asja perrast kõnnelnu, sedda olle temma kül Hindrikul ütlenu, et temma welle Wabina Jaan om 2 aasta est tahtnu sedda weski kottust saja, agga muud mitte.

Sai Perrajerwe Pärt Kass küsitu, kas temma sest ähwerdamist, mis Hiskia sullaset Pärt ja Peter Kass om konnelnu, middagist teap ja wastutas temma, et siis kui nemmad kõik kallapüüdmisse man Perrajerwe weeren olnu, om temma kuulnu, kui temma sullane Andrus Anzow Hiskiale üttelnu: "sullased tahtwa sulle maja kaest

errowõtta ja tahtwa sinno wangi sata sedda om Pärt kõnnelnu."

Perrajerwe Pärt ütles riju asja perrast, et temma kül Saeorra liggidal ellab, (agga) ja Hiskiaga paigal koon om olnu, ei olle temma agga ilmaski kuulnu, et Hiskias henda naisega om tüllitsenu ja ni paljo kui temma teab, om nemmad ikke oige rahhulikkult ellanu.

Tiksi Peter Treymuth, kelle wasto Pärt ka olle sedda ähwerdamist kõnnelnu, sai küsitu, kas se ni om, ja kostis temma, Pärt ütlenu tale "kui ta Lehmanni lesk talle ei's saasi, Hiskial om essi paljo wõlga ja ta muido massa ei jaua, siis welli wõttasi se maja omma päl, kül meie siis siin peasi." muud ei olle temma Pärdi käst noudnu ja ei olle ta ka kõnnelnu.

Sai Luddi Wallner, kes kuulnu olnu, kui Pärt Hiskiast naise tapjaks om üttelnu, ette kutsutu ja küsitu, mis Saeorra Pärt Kass Saëpengi nido päl kõnnelnu ja kostis temma, Pärt olle ütlenu "Hiskias om mõtsa läinu" muud middagist. Sai temmale manitset tõttet kõnnelda ja ütles temma siis, Pärt olle kül ütlenu: "Hiskias om henda naise tappnu."

Sai Luddi küsitu, kas Pärt tedda errapallelnu om, wõltsida, agga kostis temma, et suggugi ei olle Pärdiga koon olnu.

Perrast, kui tal ettekõnneldi, et ta moisa Kartohwli nurmen Pärtiga koon om olnu, tunnistas temma ka kül, et koon om olnu, agga Pärt ei olle tal middagist kõnnelnu.

Sai pois Jaan Kender, kes 13 aastat wanna om, ja tol korral ka Saëpengi nidul om olnu, küsitu, mis Pärt säl om kõnnelnu ja wastutas temma, Pärt om ütlenu: "kats innimeest Saeorra tallon teedwa kül puhtaste, et Hiskias om naise tappnu."

Sai Pärt Kass küsitu ja ütles temma, et ta suggugi ei olle üttlenu, et Hiskias naise tapja om, ta om enne ütlenu, et naad kattekeske Meosega teedwad, et Hiskias mõtsa om läinu.

Ütles kohtomees Werdi Leinus, et temmal Maddis Wallner, sest et tal essi ei olle woimalik olnu kohto ette tulla, kõnnelnu, et temma ka sel korral Saëpengi nidun olnu ja kuulnu, kui Pärt ütlenu: "kats innimest teedwa sedda puhtast, et Hiskias naese tappnu om." Temma om neid poissi keeldnu, nisuggust jutto aja, ja nemmad om siis ka waikes jänu.

Naise Marri Damberki süssar Kattri Tabbur sai Hiskia tahtmisse päl ette kutsutu ja selletas temma: Temma süssar Marri olle wägga äkkilene olnu ja kui ta ennast wihhastanu, püüdnu temma ikke hendale essi otsa tetta. Ni oma ta ka üts kord wije aasta eest, kui Hiskias moisa karjamees, ja se Kattri temma man tüttrukus olnu, moisa loija wotnu ja Mutte rowistule, mis ükwa moisa man om, lainu, Hiskias om tal agga perra läinu ja tedda taggasi tonu. Sedda om temma selleperrast teinu, et Hiskias tedda, kui ta moisa Perreemmandaga tüllin olnu, keeldnu ja temmal ütlenu, et ta mitte ei pea ni paljo tüllitsema. Tõine kord om Marri jälle, kui naad Taberlaane mõtsawahhi kottust piddanu, ja Kattri, kes sel korral jo naine olli ja henda mehhega ka säl ellanu Kattri mehhe Petri päl, kes henda last om lõnu, wihhastanu, ja kui Hiskias temmal ütlenu, kui's Petri ei

tohhi siis essi henda last lüja, om temma ükwa tarrest wäljalainu ja om perrast lamba laudast, kus ta ruhja alla puggenu, loitu. Hiskias m siis kül ikke henda naise wasto wägga armulik olnu.

Tunnistas Kattri ka weel, et kui Hiskia naine Marri maetu sanu, om lats Liso Reiljan temmale ja kõnnelnu, et noor emma õddaku wärati man kainu, agga mitte sauna ei olle tulnu.

Sest, et kohhus sedda asja üttelt poolt, kui Hiskias naise tapja om, ehk teiselt poolt, kui temma sullast nisuggust rasket süüd henda juttutega tahtwa ilmasüta Hiskia päle aja, wägga raskes peab sai Moistetut:

Sedda Protocolli Werro Makohto suremba moistmisse ehk perrenõudmisse alla sata.

Pea kohtomees Karl Zimmer